

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА КАДАСТРУ

Пересоляк В.Ю., Савчак В.В.Пересоляк Р.В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для самостійної роботи з дисципліни «Викладання землевпорядкування та кадастру у вищій школі » для студентів напрямку підготовки 8.08010103 «Землеустрій та кадастр» кафедри землевпорядкування та кадастру денної форми навчання за ОКР «Магістр»

Ужгород – 2014

Пересоляк В.Ю., Савчак В.В., Пересоляк Р.В.

Методичні рекомендації для самостійної роботи з дисципліни «Викладання землевпорядкування та кадастру у вищій школі» для студентів географічного факультету кафедри землевпорядкування та кадастру денної форми навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр». – Методичні рекомендації. – Ужгород, 2014 . --- **36 с.**

Укладачі : к.н. з д.у. Пересоляк В.Ю.
к.ю.н. Савчак В.В.
аспірант Пересоляк Р.В.

Відповідальний за випуск: к.т.н. Калинич І.В.

Рекомендовано методичною радою географічного факультету Ужгородського національного університету

Протокол № 2 від 14 жовтня 2014 року

©Пересоляк В.Ю., Савчак В. В., Пересоляк Р.В.

©ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗМІСТ

1. Структура вищих навчальних закладів та основні напрями їх діяльності.....	4
1.1 Вища освіта України і Болонський процес	6
1.2. Основи дидактики вищої школи.....	12
2. Зміст освіти у вищій школі.....	15
3. Форми організації навчання у вищому навчальному закладі.....	21
4. Види та форми контролю.....	25
5. Сучасні освітні технології та методи їх використання в навчальному процесі.....	29
6. Контрольні запитання та завдання.....	35
7. Література.....	36

1. Структура вищих навчальних закладів та основні напрями їх діяльності

Основні напрями діяльності вищого навчального закладу наступні:

- підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів;
- науково-дослідна робота;
- спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів;
- культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота;
- здійснення зовнішніх зв'язків.

Вищий навчальний заклад у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України,

Указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, нормативними актами Міністерства освіти і науки України, галузевих міністерств і відомств.

Теперішнього часу в Україні функціонують наступні типи вищих навчальних закладів:

. Університет (класичний університет) - багатoproфільний вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою природничих, гуманітарних, технічних та інших напрямів науки, техніки і культури за освітньо-професійними програмами всіх рівнів, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність серед населення, має розвинуту інфраструктуру наукових та науково-виробничих установ і підприємств, високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення такої діяльності. Наразі в Україні діють як класичні, так і технічні, економічні, медичні, аграрні, педагогічні та інші університети, які здійснюють багатoproфільну підготовку висококваліфікованих фахівців з вищою освітою у відповідній галузі.

Академія - вищий навчальний заклад, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в окремо визначеній галузі знань або виробництва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Інститут - вищий заклад освіти, який функціонує самостійно або є структурним підрозділом університету, академії, інститут здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у певній галузі науки, виробництва, освіти, мистецтва і культури, проводить на належному рівні наукову та науково-виробничу діяльність, має високий кадровий і матеріально-технічний потенціал.

Консерваторія (музична академія) - вищий навчальний заклад, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів у галузі мистецтва і культури - музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін. Консерваторія проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності, має високий рівень

кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Навчання в консерваторії повинно забезпечувати всебічну теоретичну і практичну підготовку музикантів до професійної виконавської і педагогічної діяльності.

Коледж - самостійний вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами бакалавра або молодшого спеціаліста з одного (кількох) споріднених напрямів підготовки або спеціальностей, має необхідний кадровий потенціал, матеріально-технічну базу.

Технікум (училище) - вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами молодшого спеціаліста, має необхідний кадровий потенціал та матеріально-технічну базу.

Традиційно вищі навчальні заклади третього та четвертого рівнів акредитації мають свої підрозділи - інститути, факультети, кафедри, бібліотеки, наукові лабораторії, філії тощо.

Факультет - основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ вищого навчального закладу третього та четвертого рівнів акредитації, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії. Факультет створюється рішенням вченої ради вищого навчального закладу за умови, що до його складу входить не менше трьох кафедр і на ньому навчається не менше 200 студентів денної (очної) форми навчання. Керівництво факультетом здійснює декан, який в залежності від кількості студентів може мати заступників.

Кафедра - це базовий структурний підрозділ ВНЗ, що проводить навчальну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін, і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом. Кафедра створюється рішенням вченої ради ВНЗ за умови, що до її складу входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менше ніж три з яких мають науковий ступінь або вчене звання.

У вищих навчальних закладах I та II рівнів акредитації структурними підрозділами є відділення і предметні (циклові) комісії. Керівництво вищим навчальним закладом згідно Закону України "Про вищу освіту" здійснює ректор (президент), директор, начальник та ін. Помічниками ректора є проректори з певних напрямів діяльності (навчальної, наукової, виховної, соціально-економічної тощо). Навчання у вищих навчальних закладах здійснюється за такими формами: денна (очна), вечірня, заочна, дистанційна, екстернатна. До основних посад науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів третього та четвертого рівнів акредитації належать: асистент, викладач, старший викладач, доцент, професор, директор бібліотеки, науковий працівник бібліотеки, завідувач кафедрою, декан, проректор, ректор.

У сучасних умовах головними завданнями вищого закладу освіти постають наступні:

1) проведення освітньої діяльності, яка зосереджує в собі навчальну, виховну, науково-дослідну, культурну, науково-методичну діяльність;

- 2) забезпечення набуття випускниками знань та умінь з конкретного наукового напрямку та підготовка їх до професійної діяльності;
 - 3) проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців до науково-технічного і культурного розвитку держави;
 - 4) забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм, атмосфери доброзичливості й взаємної поваги в стосунках між працівниками, викладачами та студентами;
 - 5) підготовка молоді до самостійної творчої професійної діяльності.
- З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають скласти підґрунтя відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень.

1.1. Вища освіта України і Болонський процес

Перспективи вищої школи України в контексті . Болонських угод

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності Української держави, включаючи і вищу освіту. Наразі Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи у контексті вимог Болонських угод, наполегливо працює над приєднанням до Болонського процесу. Відтак слід ураховувати основні цілі Болонського процесу:

- побудова європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
 - посилення міжнародної конкурентоспроможності національних систем і в цілому європейської системи вищої освіти;
 - досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти; формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;
 - підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, фінанси та престиж.

Стояти осторонь цього процесу Україна не може, тому необхідно прогнозувати процес трансформації національної системи освіти, оптимально поєднуючи накопичений зарубіжний та вітчизняний досвід. Цей процес має будуватися на наступних засадах:

1. Побудова оновленої системи освіти - повинна стати національною ідеєю, зміст якої полягає у збереженні і примноженні давніх освітніх традицій українців. Під

цим кутом зору необхідно ураховувати аргументи, які висловлюють корифеї української науки та відомі педагоги-практики. Так, на думку професора Кузьмінського А.І., ректора Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького: "Нашій постколоніальній науці слід уважніше осягати власну спадщину, а не відшукувати десь там - у далеких світах - те, що давно вже відоме і чомусь забуте тут. Урешті-решт, без критичного переосмислення власних інтелектуальних ресурсів ніяке покваліфіковане намагання наздогнати сучасну педагогічну науку країн Європи і Америки не може сприяти розвитку своєї і духом, і буквою - новітньої системи освіти". На підсумковій колегії Міністерства науки і освіти (21 березня 2008 р., м. Київ) було констатовано, що руйнація того, до чого Європа тільки готується, вкрай недоречно. Поспішне, а не поступове входження в Болонський процес також не є виправданим".

2. Оновлена система вищої освіти покликана виховувати громадянина держави Україна, всебічно розвинену особистість, для якої потреби у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави.

3. Розвиток національної системи вищої освіти має підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас важливо враховувати при цьому не менш важливі чинники - соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти України, пов'язана насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень.

4. Розвиток вищої освіти України слід розглядати у контексті тенденцій розвитку і досвіду світових освітніх систем. Зокрема, необхідно привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України у відповідність до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти і наповнити його новітніми технологіями; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Необхідна гармонізація освітнього простору України через створення архітектури вищої освіти, яка узгоджується з європейським і світовим освітнім простором та сприяє її інтеграції.

Наразі актуальними завданнями вищої школи постають:

- Завершення переходу до динамічної двоступеневої підготовки фахівців.
- Упровадження системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (від англ. - European Credit Transfer System - Європейська система перезарахування кредитів - залікових одиниць трудомісткості).
- Упровадження в навчальний процес кредитно - модульної і модульно-рейтингової технологій навчання.
- Забезпечення дієвих внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю за якістю вищої освіти.

Нові моделі організації навчального процесу в національній вищій школі

Обрані Україною шляхи модернізації вищої освіти аналогічні загальноєвропейським підходам. Кредитно-модульну систему організації навчального процесу (КМСОНП) - модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на використанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів), розглядають як засіб підвищення мобільності студентів під час переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмою після дипломної освіти.

За основу пропонується прийняти ЕСТБ- систему, розроблену європейською комісією, що дозволяє особистості ефективно діяти в межах концепції "навчання упродовж усього життя". ЕСТБ передбачає покласти в основу обліку трудомісткості навчальної роботи студента кредити, які накопичуються (акумуляуються) протягом усього терміну навчання студента і можуть бути перерахованими в іншому навчальному закладі. Згідно з додатком 1 Конвенції Ради Європи та ЮНЕСКО про визнання кваліфікації з вищою освітою " кредит - точно документована мінімальна умовна одиниця вимірювання "вартості" будь - якої зі складових навчальної програми, виконаної студентом під час навчання".

Заліковий кредит - завершена задокументована частина (навчальної дисципліни, практики, курсового проектування тощо) навчання студента, що підлягає обов'язковому оцінюванню та зарахуванню. Залікові кредити містять модулі декількох видів навчальної діяльності студентів (аудиторну, самостійну та індивідуальну роботу).

Модуль - це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (ОПП), що реалізується відповідними видами навчальної діяльності студента (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, практики, контрольні заходи, кваліфікаційні роботи).

Змістовий модуль - це система елементів навчальної дисципліни, поєднаних за ознакою змісту та за допомогою відповідних методів навчання.

Кожен ВНЗ розробляє власну кредитно-модульну систему, що є внутрішньою. Присвоєння студенту академічного ступеня відбувається після того, як він/вона накопичив /ла певну кількість кредитів. Проміжок часу, упродовж якого допускається процес акумуляування, є довільним, але з певними обмеженнями.

Переваги акумуляційної кредитної системи полягають у: - гнучкості, бо кожен студент самостійно вибирає шляхи накопичення заданої кількості кредитів;

- можливості ефективної реалізації принципу індивідуалізації навчання;
- підвищення ефективності навчання із забезпеченням оптимізації витрат;
- самооптимізації процесу навчання.

Тимчасовим положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців (Наказ Міністерства освіти і науки України № 48 від 23.01.2004 р.) визначені принципи упровадження кредитно - модульної системи в навчальний процес вищої школи, а саме:

--Порівняльної трудомісткості кредитів, яка полягає в досягненні кожним студентом встановлених ЕСТБ норм, що забезпечують академічну мобільність

студентів, державне та міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану.

--Кредитності - суть її полягає у декомпозиції змісту освіти та навчання на відносно єдині і самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:

-- на рівні індивідуального навчального плану - набір (акумуляція) заданої трудомісткості кількості кредитів, що відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;

-- на рівні вивчення навчальної дисципліни - набір (акумуляція) заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають у себе виконання необхідних видів діяльності, передбачених програмою вивчення навчальної дисципліни.

-- Модульності - визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями і проявляється через специфічну для модульного навчання організацію методів і прийомів навчально-виховних заходів, основним змістом яких є активна, самостійна творча пізнавальна діяльність студента.

-- Методичного консультування - полягає в науковому та інформаційно - методичному забезпеченні діяльності учасників освітнього процесу.

-- Організаційної динамічності - сутність її знаходить вияв у забезпеченні можливостей зміни змісту навчання з урахуванням динаміки соціального замовлення і потреб ринку праці.

-- Гнучкості та партнерства - виявляється у побудові системи освіти таким чином, щоб зміст навчання й шляхи досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента.

-- Пріоритетності змістової та організаційної самостійності і зворотного зв'язку - полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Науковості та прогностичності - полягає у побудові (встановленні) стійких зв'язків змісту освіти з сучасними науковими досягненнями і дослідженнями.

--Технологічності та інноваційності її сутність постає у використанні ефективних педагогічних та інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці фахівців з вищою освітою та входженню до єдиного світового інформаційного і освітнього простору.

-- Усвідомленої перспективи - полягає в забезпеченні умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення.

-- Діагностичності, що забезпечує можливість оцінювання рівня досягнення та ефективності сформульованих і реалізованих цілей освіти й професійної підготовки випускників ВНЗ.

З метою контролю за якістю академічних досягнень студентів з використанням встановлених стандартів транснаціональної освіти запроваджується обов'язкове переведення оцінок національної школи до шкали ЕСТв (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтингова оцінка з дисципліни	Оцінювання в системі ECTS	Оцінка за національною шкалою	Залік за національною шкалою
90 – 100	A	5 (відмінно)	Зараховано
82-89	B	4 (добре)	
75-81	C	4 (добре)	
69-74	D	3 (задовільно)	
60-68	E	3 (задовільно)	
35 – 59	FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	Не зараховано
1 – 34	F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним курсом	

Оцінка академічних досягнень студентів

Національні гарантії якості освіти повинні містити:

- визначення відповідальності органів управління освітою та навчальних закладів за якість освіти;
- оцінку програм ВНЗ, яка поєднує внутрішній контроль (ректорський контроль) та зовнішню перевірку (Державна інспекція, експертні ради, ДАК та ін.), а також публікацію результатів контролю;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- залучення до моніторингу якості освіти міжнародних організацій;
- міжнародне співробітництво та створення спілок, що опікуються перевіркою якості вищої освіти.

Одним із важливих положень Болонських угод є орієнтація вищих навчальних закладів на такий рівень знань, умінь і навичок випускників, які б забезпечили його конкурентоспроможність на європейському ринку праці. Для забезпечення визнання кваліфікацій цей процес повинен бути спрощеним, що може підтверджуватися додатком до диплома, рекомендованого ЮНБСКО. Згідно Болонських угод запропоновано видавати такий додаток усім студентам, які закінчують ВНЗ після 2005 року. Міжнародний диплом єдиного для Європи зразка повинен визнаватися всіма роботодавцями Європи. У сукупності запропоновані Болонською угодою заходи сприятимуть забезпеченню привабливості європейської системи освіти, залученню до навчання в європейських університетах студентів з інших регіонів світу.

Входження системи вищої освіти України в європейський освітній простір передбачає її побудову з урахуванням принципів, які мають за основу університетську хартію, прийняту в Болоньї (Magna Charta Universitatum, 1998 р.), зокрема:

1. Автономія у поєднанні з відповідальністю.

Вищі навчальні заклади повинні мати право формувати свою стратегію, визначати власні пріоритети у навчанні та проведенні наукових досліджень, витратити ресурси, профілювати свої програми, встановлювати власні критерії для прийому викладачів і студентів.

Університети потребують необхідної організаційної свободи, чітких та сприятливих умов регулювання і достатнього фінансування. Конкуренція, яка повинна мати місце, не може бути зведена до комерції.

2. Освіта як відповідальність перед суспільством. Першочергового значення набуває відповідальність ВНЗ за якість освіти і підготовки фахівців.

Зона європейської вищої освіти і українська вища школа, як її структурний елемент, повинні будуватися на європейських традиціях відповідальності системи освіти перед суспільством; на широкому і відкритому доступі як до двоступеневого так і після ступеневого навчання; на освіті для розвитку особистості та навчанні протягом усього життя; на громадянськості та принципах соціальної доцільності освіти.

3. Вища освіта, ґрунтована на наукових дослідженнях.

Цей принцип спирається на тезу, згідно якої наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти. Тому створення Зони європейської вищої освіти має відбуватися одночасно зі створенням Зони європейських наукових досліджень.

4. Організація диверсифікації.

Диверсифікація (лат. *diversus* - різний н *facies* - робити) - полягає у широкій різноманітності навчальних закладів, навчальних програм і органів управління освітою. Традиційно європейська вища школа характеризується різноманітністю мов, національних освітніх систем, типів вищих навчальних закладів, орієнтацією профілів підготовки і навчальних планів. Водночас її ефективність залежить від здатності оптимально організувати це різноманіття з отриманням позитивних результатів. Завданням Болонських угод є не уніфікація європейських вищих навчальних закладів, а забезпечення змін і полегшення умов для координації та зближення (конвергенції) освітніх систем з урахуванням національних і європейських особливостей.

Реформування національної системи вищої освіти України згідно зазначених вище напрямків сприятиме її наближенню до європейських стандартів. Якість процесів оновлення, які відбуваються в сучасних українських ВНЗ, дають підстави для впевненості у можливості подальшого примноження інтелектуального багатства нації і забезпечення успішності соціально-економічного розвитку української держави.

1.2. Основи дидактики вищої школи

Немає нічого більш практичного, ніж гарна теорія і методологія Л. Больцман
Мета вивчення модуля: ознайомити студентів магістратури з сутністю поняття "дидактика вищої школи"; розкрити зміст та об'єктивний характер дидактичних закономірностей і принципів, структуру, зміст та особливості навчання у вищій школі.

Міні-модуль 2.1. Дидактика як галузь педагогіки. Категорії та основні принципи дидактики вищої школи.

Міні-модуль 2.2. Структура і особливості навчального процесу у вищій школі.

Міні-модуль 2.3. Мета, зміст та організація навчального процесу у вищій школі.

Ключові слова: дидактика; категорії дидактики: викладання, учіння, навчання, освіта, закони і закономірності навчання, принципи дидактики, правила навчання, навчальний процес, учіння, викладання; мета освіти, освітні завдання, виховні завдання, розвивальні завдання, зміст освіти, підручник, навчальний посібник, електронний підручник, монографія, методичні рекомендації; навчальна програма, навчальний план.

Міні-модуль 2.1. Дидактика як галузь педагогіки. Категорії та основні принципи дидактики вищої школи

Хто не усвідомлює принципи в усій повноті та послідовності, у того не тільки в голові плутанина, але й у справах нісенітниця. М. Чернишевський
Об'єкт і завдання дидактики

У одній із легенд про Конфуція (біля 551 - 479 рр. до н.е.) розповідається про його розмову з учнем. "Ця країна велика і густо населена. Чого ж їй не вистачає, Учителю?" - звертається до нього учень. "Збагати її" - відповідає Учитель. "Але вона й так багата. Чим же її ще збагатити?" - запитує учень. "Навчи її", - відповів Конфуцій. Отже, мудрець уважав умовою розквіту держави освіченість її громадян. Як досягти цієї мети?

Для ефективного навчання підростаючого покоління викладачеві вищого навчального закладу слід добре засвоїти наукові засади викладання у ВНЗ, на що і спрямовує свої зусилля дидактика вищої школи.

Дидактика (від грецького "didacticos" - навчальний) - галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти, навчання і виховання у процесі навчання. Термін "дидактика" запровадив у науковий обіг німецький педагог В. Ратке (1571-1635), який надав своєму курсу лекцій назву "Короткий звіт з дидактики або мистецтво навчання Ратихія". Чеський педагог і мислитель Я.А. Коменський, автор "Великої дидактики", визначав зміст дидактики як мистецтво навчання усіх усьому.

Об'єктом дидактики як науки є процес навчання у всьому його об'ємі і у всіх аспектах, а предметом дидактики визначається система відповідних відносин "учитель - учень", "учень - навчальний предмет", "учень - інші учні", відповідно ж до системи вищої освіти це - "викладач - студент", "студент - навчальний матеріал", "студент - інші студенти".

Завдання дидактики полягає у тому, щоб науково обґрунтовувати зміст освіти, досліджувати і пояснювати закономірності процесу навчання і умови його оптимальної організації, розробляти і упроваджувати в педагогічну практику більш

досконалі моделі навчального процесу, новітні технології, методика та методи навчання. Дидактика, як наука, аналізує залежності, що обумовлюють хід і результати процесу навчання, визначає методи, організаційні форми і засоби, що забезпечують результативність запланованих цілей і завдань. Дидактика охоплює систему навчання всіх предметів та на всіх рівнях навчальної діяльності.

За широтою охоплення педагогічної діяльності виокремлюють загальну дидактику і конкретні (прикладні) дидактики, які називають методиками викладання. Прикладні дидактики (методики) вивчають особливості перебігу навчального процесу, зміст, форми і методи викладання конкретних навчальних предметів. Кожен навчальний предмет має свою специфіку і відповідно свою методику викладання.

Головні завдання методик викладання:

- 1) На основі вивчення специфіки процесу навчання конкретної дисципліни розкрити закономірні властивості її викладання.
- 2) Визначити вимоги до викладання предмету і навчально-пізнавальної діяльності учня (студента).
- 3) Розробити методи, прийоми, засоби, організаційні форми навчання з урахуванням специфіки конкретного навчального предмету.

Дидактика вищої школи - галузь педагогічних знань, одна з "гілок" загальної дидактики. Сучасна дидактика вищої школи - це розділ педагогіки вищої школи, який вивчає закономірності і принципи навчання, досліджує проблеми змісту, методів, форм і технологій професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах вищого навчального закладу.

. До категоріального апарату дидактики вищої школи належать: - викладання - діяльність викладача, яка полягає в постановці перед студентами пізнавальних завдань, повідомленні нових знань,

організації навчально-пізнавальної діяльності студентів та керівництво нею, перевірки якості набутих ними знань, умінь і навичок;

- учіння - цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння умінь і навичками, у широкому розумінні - оволодіння соціальним досвідом у його узагальненому вигляді;

- навчання - цілеспрямований процес взаємодії викладача зі студентами з метою засвоєння студентами знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання - двосторонній процес, який поєднує у собі учіння і викладання;

- освіта - процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості (визначення, прийняте XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО). Найважливіше завдання дидактики вищої школи - розкриття

педагогічних закономірностей, що діють у межах навчання й освіти, їх використання для побудови процесу навчання з метою збагачення майбутніх фахівців - студентів ВНЗ сучасними науковими знаннями.

Процес навчання у вищій школі будується відповідно до законів, закономірностей та принципів навчання.

Поняття "закон" розуміють як необхідний, всезагальний, суттєвий, внутрішній, повторюваний зв'язок між предметами і явищами об'єктивної дійсності. Закони

дидактичного процесу визначають стійкі внутрішні зв'язки, які відображають функціонування і розвиток процесу виховання і навчання, В.І. Загвязинський характеризує закони навчання, які мають об'єктивні джерела виникнення, і діють у будь-яких ситуаціях навчального процесу:

о Закон соціальної обумовленості цілей, змісту і методів навчання, який розкриває об'єктивний процес впливу суспільних відносин, соціального замовлення на формування всіх елементів виховання і навчання підростаючого покоління.

о Закон виховного та розвиваючого навчання розкриває співвідношення між процесом оволодіння знаннями, способами діяльності і всебічним розвитком особистості.

о Закон обумовленості навчання та виховання характером діяльності студентів розкриває співвідношення між способами організації навчання, навчально-пізнавальною діяльністю студентів та результатами навчання.

о Закон цілісності та єдності навчального процесу, орієнтований на встановлення взаємозв'язків між усіма елементами цього процесу (метою, завданнями, змістом, формами, методами, отриманими результатами).

о Закон єдності та взаємозв'язку теорії і практики у навчанні.

о Закон єдності та взаємообумовленості індивідуальної і колективної організації навчальної діяльності вихованців.

Поняття "закон" і "закономірність" не є тотожними, хоч і виражають відношення одного порядку. С.С. Вітвицька підкреслює, що законом вважають конкретний необхідний зв'язок між подіями, фактами, у якому фіксується загальне для них. Якщо підкреслюється об'єктивно зумовлена послідовність явищ, то слід говорити про закономірність. Поняття "закономірність" слід вживати і у тих випадках, коли необхідно підкреслити, що те чи інше явище виникло не випадково*. І.П. Підласий звертає увагу на те, що "закон - це строго зафіксована закономірність". Специфіка дидактичних закономірностей полягає в тому, що вони відображають стійкі залежності між усіма елементами навчання - діяльністю педагога, діяльністю студента та об'єктом засвоєння, тобто змістом навчання. Закономірності навчання є об'єктивними, властивими процесу навчання за його суттю, та суб'єктивними, залежними від особистісних рис учасників педагогічного процесу і їх діяльності.

До об'єктивних закономірностей процесу навчання відносять наступні:

- Зумовленість навчання суспільними потребами відображає стан розвитку держави, економіки та культури, матеріалізується у тій частині національного доходу, який спрямовує держава на розвиток освіти. Ця закономірність передбачає, що в сучасній Україні високоосвічена, висококваліфікована, професійно компетентна особистість буде спроможною забезпечити свої матеріальні та духовні потреби, в повній мірі реалізувати свій творчий потенціал, сприяти розвитку суспільства.

- Залежність між метою навчання, змістом і методами навчання зумовлює ефективність досягнення мети навчального процесу.

- Виховний і розвивальний характер навчання матеріалізується через уміння педагога організовувати навчальний процес на засадах гуманізму (справедливості, вимогливої доброти, толерантності, поваги до особистості) з урахуванням відповідальності і свідомої дисципліни студента, формування його позитивних

якостей словом, авторитетом і власним прикладом викладача. Реалізуючи цю закономірність слід здійснювати індивідуальний підхід до кожного студента на підґрунті урахування його інтересів, особливостей його особистості, мотивів навчально-пізнавальної діяльності, зацікавленості в отриманні знань, розвитку творчих здібностей.

- Ефективність навчального процесу залежить від умов, у яких він протікає, якості навчально-матеріальної бази вищого навчального закладу.

До суб'єктивних закономірностей процесу навчання можна віднести наступні:

- Процес навчання залежить від вікових, психологічних і реальних навчальних можливостей студентів.

- Ефективність процесу навчання залежить від рівня активності та відповідальності студента за якість навчальних досягнень. Сутність цієї закономірності полягає у тому, що результати навчання студента залежать від характеру навчально-пізнавальної діяльності та рівня розвитку мотиваційної сфери особистості молодої людини.

- Характер взаємодії педагога і студента повинен мати цілеспрямований характер і забезпечувати єдність педагогічного керівництва і самодіяльності студентів.

- Знання можуть бути глибоко засвоєні лише тоді, коли оптимально і цілеспрямовано організована пізнавальна діяльність студентів. Міцнішому засвоєнню змісту навчального матеріалу сприяє систематично організоване безпосереднє й відстрочене повторення та введення вивченого матеріалу в систему вже засвоєного раніше змісту.

- Рівень і якість засвоєння знань за рівних умов (пам'ять, здібності, рівень підготовки студентів) залежать від урахування педагогом значущості для студентів засвоюваного змісту, ефективного поєднання теорії і практики.

Результативність навчального процесу залежить від рівня психолого- педагогічної та методичної підготовки викладача.

Із закономірностей навчання, як відображення закономірного і характерного в навчальному процесі, впливає система дидактичних принципів (принципів навчання).

2. Зміст освіти у вищій школі

Перш ніж розглядати зміст освіти у вищій школі, доцільно ще раз згадати про сутність терміна "освіта". У вузькому розумінні освіта — це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах або самотійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду. У більш широкому значенні освіта, на думку академіка С.У. Гончаренка, — духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини. При цьому на перше місце ставиться не обсяг знань, а їх поєднання з особистісними якостями, уміння самотійно розпоряджатися своїми знаннями. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

Традиційно виділяють три види освіти: загальну, політехнічну і спеціальну (професійну).

Загальна освіта передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками з основ наук, які потрібні людині у повсякденному житті, а також підготовку до здобуття професійної освіти. Загальну освіту здобувають у загальноосвітніх навчально-виховних закладах (школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах).

Політехнічна освіта (грец. *poly* — багато і *techne* — мистецтво, майстерність, вправність) виконує функцію ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності основних технологічних процесів, оволодіння вміннями й навичками обслуговування найпростіших технологічних (виробничих) процесів. Окремими компонентами політехнічної освіти людина оволодіває впродовж усього життя шляхом стихійного пізнання навколишньої дійсності, у процесі здобуття загальної та професійної освіти, а також беручи участь у виробничій діяльності.

Професійна освіта спрямована на оволодіння знаннями, уміннями й навичками, які потрібні для здійснення професійної діяльності. В Україні професійну освіту здобувають у вищих та професійно-технічних навчальних закладах.

Зміст освіти — це чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв'язанню генерального завдання — формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні.

Зміст освіти (загальної, політехнічної, професійної) не є сталою величиною. Він змінюється залежно від рівня розвитку науки, соціально-економічного, культурного стану суспільства з урахуванням потреб освітньої підготовки молоді та перспектив соціального й економічного розвитку країни. Необхідність змін змісту сучасної освіти ілюструють слова міністра освіти і науки України академіка В.Г. Кременя: "Потребує зміни сам зміст навчання. Треба чіткіше та однозначніше визначити фундаментальні знання в різних сферах вивчення людини і світу, сепарувати їх від надмірної інформаційної складової, що має виконувати роль ілюстративного супроводження пізнавального процесу. З урахуванням людиноцентристських тенденцій треба, не зменшуючи можливості пізнання природи і світу, надати більшу можливість для пізнання людини, її психофізіологічних та життєдіяльнісних особливостей, для індивідуального самопізнання. Необхідно також відпрацювати механізм систематичного оновлення змісту навчання відповідно до розвитку науки та набуття людством нових знань. Зміст навчання має відображати все багатство раціональних знань людства, зокрема в духовній сфері".

Процес удосконалення змісту освіти, зокрема професійної, потребує чималих зусиль. Тут треба враховувати перспективу, тому що випускники ВНЗ працюватимуть у різних галузях народного господарства тривалий час після

здобуття професійної освіти. Справа ускладнюється ще й тим, що обсяг нових знань (інформації) з усіх наук у середньому подвоюється через 3—6 років. Ось чому так важливо при формуванні змісту освіти для підготовки фахівців певної спеціальності вибрати з великого масиву інформацію, яка є результатом найновіших наукових досягнень і стане базовою для становлення фахівця з погляду перспективи його професійної діяльності.

Зміст освіти закріплюється державними документами та навчально-методичними комплексами. Це навчальні плани, навчальні програми, підручники, посібники.

Навчальний план — основний нормативний документ (стандарт) вищого навчального закладу, що складається на підставі освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців та визначає організацію їх навчальної діяльності. Навчальним планом охоплено: графік процесу навчання; перелік та обсяг навчальних дисциплін; послідовність їх вивчення; конкретні форми проведення занять (лекції, семінари, лабораторні тощо) та їх обсяг; форми проведення підсумкового контролю (екзамен, залік, диференційований залік); порядок проведення практик, їх види; обсяг часу, відведеного на самостійну роботу студентів; кількість курсових робіт, які виконує студент за період навчання; зміст і форми державної атестації.

Навчальний план складають провідні викладачі, як правило, декани факультетів, завідувачі кафедр. Затверджується навчальний план керівником вищого навчального закладу, погоджується в Міністерстві освіти і науки України, інших профільних міністерствах, яким підпорядковані вищі навчальні заклади, і скріплюється відповідними печатками.

Навчальний план ВНЗ III і IV рівнів акредитації складають за такими рівнями підготовки фахівця: бакалавр; спеціаліст; магістр; бакалавр — спеціаліст; бакалавр — магістр; бакалавр — спеціаліст — магістр.

До обов'язкових складових навчального плану належать:

1. Реквізити.
2. Графік навчального процесу.
3. План навчального процесу.
4. Цикли дисциплін підготовки фахівця.

Складання навчального плану — відповідальна і складна справа. Тут можна виділити два головних етапи. На першому необхідно вивчити вимоги, продиктовані відповідними галузями професійної діяльності, окреслити основні напрями підготовки фахівців певного профілю. Використовуючи різні методи — експертних оцінок, аналізу діяльності тих чи тих фахівців, вивчення результатів їх праці та ін. — складають так званий професійний образ сукупного фахівця, здатного виконувати необхідні функції у певній сфері діяльності.

Як наголошує професор А.М. Алексюк, виділення сфери професійної діяльності відповідає певним галузям виробництва, науки, освіти. Профіль підготовки кадрів для кожної галузі визначається поділом праці. Профіль навчання має конкретний зміст і є одним із критеріїв, за яким перелік спеціальностей вищої професійної школи поділяється на групи.

Другий етап — безпосереднє складання навчального плану. У ньому всі дисципліни розподілені на дві групи: нормативні й вибіркові, а вони, своєю чергою, — на певні цикли. З огляду на державні стандарти в освіті, навчальні плани з усіх спеціальностей містять однаковий набір нормативних навчальних дисциплін.

Нормативні навчальні дисципліни — це дисципліни, встановлені відповідною освітньо-професійною програмою, тому дотримання їх назв і обсягів є обов'язковим для навчального закладу. Зменшення часу вивчення цих дисциплін неприпустиме, але збільшення цілком можливе за рахунок годин, передбачених на цикл дисциплін самостійного вибору ВНЗ.

Якщо перелік нормативних навчальних дисциплін чітко регламентований, то вибіркові навчальні предмети встановлюються вищим навчальним закладом з урахуванням освітніх і кваліфікаційних вимог до професійного рівня фахівця, можливостей і традицій конкретного навчального закладу, регіональних потреб і т. ін.

Нормативна частина навчального плану включає:

1. Групу (цикл) гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Беручи до уваги особливості профілю підготовки фахівців (гуманітарний, природничий, технічний та ін.), у цьому циклі може дещо змінюватись перелік дисциплін та кількість годин на ту чи ту дисципліну.

2. Групу фундаментальних дисциплін, що містить цикл дисциплін природничо-наукової підготовки та перелік дисциплін, вивчення яких становить базу для засвоєння вужчих фахових навчальних курсів, об'єднаних у третьому циклі професійно орієнтованих дисциплін. На вказані цикли відводиться в середньому 3500 годин, що становить понад 50 % навчального часу.

Вибіркова частина складається із циклів дисциплін самостійного вибору ВНЗ і дисциплін вільного вибору студента. Як зазначається у "Методичних рекомендаціях щодо складання навчального плану вищих навчальних закладів II, III і IV рівнів акредитації", "для реалізації дійсно вільного вибору студенту вищим навчальним закладом може бути запропоновано декілька блоків дисциплін цього циклу, кожний обсягом 756 годин, або їх перелік у кількості, достатній для вільного вибору з них тих самих 756 годин (14 кредитів). У межах цього обсягу студент може одержати також військову підготовку за відповідною програмою, що передбачає теоретичне навчання та військові табірні збори (останні — за рахунок канікулярного часу) і відповідає вимогам чинного законодавства та нормативних документів, на підставі яких може бути присвоєно звання офіцера запасу".

Оскільки навчання у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації має ступеневий характер, то в навчальному плані передбачено загальний обсяг годин циклу підготовки бакалаврів. Після цього для підготовки спеціалістів запроваджується третій цикл, який включає додатково соціально-економічні дисципліни, професійноорієнтовані дисципліни, дисципліни спеціалізації, практики, дипломну роботу.

При складанні графіка навчального процесу треба враховувати такі моменти:

1) кількість тижнів у семестрі чи триместрі навчальний заклад визначає самостійно;

- 2) сумарна тривалість канікул протягом навчального курсу, крім останнього, має становити не менше 8 тижнів;
- 3) кількість іспитів в екзаменаційну сесію не повинна перевищувати 5, заліків — 6;
- 4) навчальний тиждень має становити не більше 54 академічних годин, аудиторне навантаження студента — не більше 30 академічних годин, навчальний день студента — не більше 9 академічних годин;
- 5) навчальний час, відведений для самостійної роботи, має бути не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу часу вивчення конкретної дисципліни;
- 6) загальний обсяг будь-якої навчальної дисципліни кратний 54 годинам (1 кредиту) або 27 годинам (0,5 кредиту);
- 7) зведений бюджет часу, види практик і державна атестація подаються в навчальному плані окремими таблицями.

Навчальними планами передбачено — за будь-якої схеми підготовки фахівців — крім теоретичного навчання, різні види практичної діяльності (навчальну, виробничу, педагогічну, переддипломну практики) та державну атестацію. Державна атестація випускників за освітньо-професійними програмами підготовки включає такі складові .

Державна атестація випускників

Бакалавр ---- Спеціаліст ---- Магістр

1. Випускна бакалаврська робота
2. Комплексний кваліфікаційний державний екзамен з напряму підготовки.
3. Дипломна робота (проект). Магістерська Робота
4. Державні екзамени (в деяких випадках)

Навчальна програма — державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання. Навчальні програми розробляються науково-методичними комісіями ВНЗ за професійними напрямами і затверджуються Міністерством освіти і науки України. Вони є базовими з основних дисциплін з урахуванням державних стандартів. На їх основі кафедри вищих навчальних закладів розробляють робочі навчальні програми, які затверджуються кафедрами, радами факультетів та вченими радами вищих навчальних закладів. Робочі навчальні програми обов'язкові для виконання викладачами.

У підготовці навчальних програм треба ретельно дотримуватися вимог наступності між змістом освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах, а також рівнями підготовки фахівців у рамках вищої школи — молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів.

Навчальна програма є базовим документом при підготовці підручників і навчальних посібників для вищої школи.

Підручник — це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми. За словами І.Я.

Лернера, "підручник становить матеріалізований носій змісту освіти й водночас є організатором процесу засвоєння цього змісту..".

Навчальний посібник — це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з окремих аспектів програми, а також подається додатковий матеріал для формування в студентів умінь і навичок. Якщо для загальноосвітніх навчально-виховних закладів готують переважно підручники, де чітко визначені параметри щодо змісту освіти, то у вищих навчальних закладах більш поширені навчальні посібники. Це дає змогу викладачам і студентам значно розширювати діапазон пізнавальної діяльності, залучати додаткові наукові джерела, особливо ті, в яких подається нова наукова інформація.

Підготовка підручників і навчальних посібників потребує від авторів великої відповідальності. По-перше, у цих навчальних книгах мають бути акумульовані ґрунтовні наукові знання з конкретних проблем, що мають сенс для розуміння ґносеологічних засад розвитку певної науки і які не втратили своєї значущості для подальшого становлення відповідних наукових напрямів, а також сприяють формуванню професійних умінь і навичок майбутніх фахівців. По-друге, у навчальних посібниках мають бути закладені основи й передумови подальшого розвитку наукових інтересів студентів.

У процесі підготовки підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів автори мають ретельно дбати про реалізацію в них вимог основних принципів навчання: науковості, систематичності, послідовності й доступності викладу, наочності, ґрунтовності, зв'язку матеріалу з професійною діяльністю.

Також важливо в підручниках і навчальних посібниках структурувати матеріал з належним дотриманням дидактичних вимог: чітко визначати проблемні питання, які розглядаються у тій чи тій темі, завдання для самостійної навчальної роботи студентів, список літератури, питання для самоконтролю і т. ін.

Окрім обов'язкових навчальних дисциплін, у навчальних планах кожної спеціальності є факультативні курси та дисципліни за вибором студентів. У кожному разі відповідна кафедра розробляє навчальні програми з цих дисциплін, навчально-методичні матеріали для опрацювання курсів, які затверджуються радами факультетів.

В організації навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах поки що зберігається тенденція значну частину навчального часу відводити на інформаційну діяльність викладача. Студенти щоденно завантажені аудиторними заняттями (6—8 годин), у них залишається обмаль часу на самостійну пізнавальну діяльність. При плануванні навчального навантаження викладачів мало часу виділяється на підготовку завдань для самостійної навчальної роботи студентів, здійснення керівництва нею. Для підвищення продуктивності навчальної діяльності у вищих навчальних закладах при укладанні навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників у нормативах планування навчального навантаження професорсько-викладацького складу необхідно перенести центр ваги на організацію самостійної навчальної роботи студентів і забезпечення ефективного контролю й оцінювання цієї форми навчання.

3. Форми організації навчання у вищому навчальному закладі

Процес навчання у вищій школі реалізується в межах багатоманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання.

Форма організації навчального процесу - спосіб організації, побудови й проведення навчальних занять, у яких реалізуються зміст навчальної роботи, дидактичні завдання і методи навчання.

Залежно від мети форми організації навчального процесу класифікують на форми навчального процесу

(лекції, практичні, семінарські, лабораторні, лабораторно-практичні заняття; самостійна робота студентів; експедиції, екскурсії, навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича (педагогічна) практика; курсові, дипломні, магістерські роботи); форми контролю, оцінювання та обліку знань, умінь і навичок студентів (колоквіуми, заліки, іспити, захист курсових, дипломних і магістерських робіт); форми організації науково-дослідної роботи студентів (науково-дослідні гуртки, проблемні групи, об'єднання, школи, студентські наукові товариства).

Лекція. Традиційно найважливішою формою навчання і виховання студентів є лекція.

Лекція (лат. *lectio* - читання) - систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки.

Вона є найекономнішим способом передавання й засвоєння навчальної інформації, оскільки викладач добирає найголовніше, найістотніше. Це ключова інформаційна магістраль у навчальному процесі вищої школи, яка дає змогу студентові отримати правильний підхід до вивчення предмета, зрозуміти основне. Однак вивчити певну дисципліну лише за лекційними матеріалами неможливо, оскільки лектор подає інформацію не в повному обсязі.

Існує декілька видів лекції як форми організації навчання:

1. Тематична лекція. Вона є основним видом лекції у вищій школі; висвітлює конкретну тему навчальної програми з певної дисципліни. Такі лекції поділяють на вступні і підсумкові. Вступна лекція дає загальне уявлення про завдання і зміст курсу, розкриває структуру і логіку розвитку конкретної галузі науки, взаємозв'язки з іншими дисциплінами. Підсумкова лекція завершує лекційний курс, систематизує здобуті знання, підводить підсумки прочитаного.

2. Оглядова лекція. Передбачає систематичний аналіз найважливіших наукових проблем курсу, які пов'язані з практичним досвідом студентів, завданнями професійної діяльності. Таку лекцію читають перед виробничою практикою, написанням дипломних (магістерських) робіт або складанням державних іспитів.

3. Консультативна лекція. Вона доповнює і уточнює матеріал оглядової, висвітлює розділи курсу, які викликають труднощі під час самостійного вивчення.

4. Лекційний спецкурс. Виходить за межі навчальної програми, значно розширює і поглиблює наукові знання, полегшує їх творче осмислення, "вводить" студентів у

проблематику певної наукової школи. Найчастіше спецкурси ґрунтуються на матеріалі науково-дослідної роботи викладача.

Діяльність студента на лекції може характеризуватися зовнішньою (слухання) і внутрішньою (мислення) активністю. Часто зовнішня активність не завжди збігається з внутрішньою, адже не кожна лекція захоплююча. Наприклад, академічна лекція може бути сухою за змістом, У такому разі слід вводити вольову мотивацію - самонаказ, самоактивізацію, самонавіювання.

Студенту необхідно стежити за логікою викладу матеріалу. Людина думає у 4 рази швидше, ніж говорить. Мозок того, хто слухає, більшість часу вільний і послаблює увагу до мови того, хто говорить. Тому ці своєрідні паузи слід використовувати для осмислення матеріалу.

Лекцію доцільно конспектувати. Це створює сприятливі умови для її запам'ятовування. Не слід записувати текст лекції слово в слово за викладачем, варто намагатися зафіксувати всі основні положення, сформульовані ним. У процесі запису лекції доцільно робити скорочення типу: д-сть (діяльність), в-ня (виховання), хар-р (характер) тощо (у процесі роботи кожний студент самостійно виробляє свою методику скорочень і конспектування).

Найдоцільніша форма запису лекції - тези, які звичайно викладач виділяє інтонацією, при цьому сповільнюючи темп мовлення, повторюючи сказане двічі.

Лекція органічно пов'язана з такою формою занять як практичне заняття.

Практичне заняття. Його проводять в аудиторіях або навчальних лабораторіях, оснащених необхідними засобами навчання, обчислювальною технікою тощо.

Практичне заняття - форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідних завдань.

Перелік тем практичних занять визначено в робочій навчальній програмі конкретної дисципліни.

Практичні заняття проводять паралельно з навчанням усіх основних курсів лекцій. Вони зорієнтовані передусім на поглиблення і розширення здобутих студентами на лекціях чи внаслідок роботи над навчальними посібниками знань, а також на оволодіння методикою роботи з науковим та навчальним матеріалом і типовими для цієї дисципліни практичними навичками.

Для ефективного проведення практичних занять необхідно, щоб студент був попередньо ознайомлений зі змістом певного розділу курсу лекцій, із теорією, практичне використання якої йому належить опанувати.

Семінарське заняття. Це один із основних видів практичних занять, на якому викладач організовує обговорення студентами питань за темами, попередньо визначеними робочою навчальною програмою.

Семінарське (лат. *seminarium* - розсадник) заняття - особлива форма практичних занять, яка полягає в самостійному вивченні студентами окремих питань і тем лекційного курсу з наступним обговоренням та (або) оформленням матеріалу у вигляді повідомлення, реферату, доповіді тощо.

Особливістю семінару є активна участь студентів у з'ясуванні проблем, запропонованих до розгляду.

Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню студентами теоретичних проблем, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них навичок ораторського мистецтва, уміння аргументувати свої судження, вести наукову полеміку, захищати і обстоювати свою думку, зважаючи на думку іншої людини, вчать толерантності.

Підготовка до семінарського заняття передбачає такі дії:

- опрацювання кількох джерел;
- виписування основних положень із посиланнями на джерела;
- групування матеріалу за питаннями на окремих аркушах або картках, керуючись змістом попередньої лекції;
- поглиблення і розширення наявних знань;
- доповнення й виправлення записів, фіксування питань, що виникають;
- обмірковування плану відповіді на питання (добір відповідних фактів, цитат і аргументів);
- ознайомлення з рецензіями на літературу, яку вивчають;
- концентрація уваги на головному;
- консультування у викладача.

Лабораторне заняття (лабораторна робота). Цей вид занять достатньо поширений у вищих навчальних закладах.

Лабораторне (лат. labor-праця) заняття - вид практичних занять у вищій школі, що проводиться за завданням викладача із застосуванням навчальних приладів, Інструментів, матеріалів, установок, вимірювальних приладів, комп'ютерів та інших технічних засобів.

Воно характеризується високим ступенем самостійності студентів у процесі виконання завдань. Зміст лабораторного заняття безпосередньо пов'язаний із різними видами навчального експерименту - демонстраційними дослідженнями викладача, домашніми експериментальними завданнями, розв'язуванням експериментальних задач тощо.

Проводять лабораторні роботи у двох формах - фронтальні і практикуми. Під час фронтальної лабораторної роботи всі студенти (кожен окремо чи по двоє) виконують на простому обладнанні одночасно одну й ту саму роботу, що відповідає темі, яку вивчають, утворює з нею одне ціле. Практикуми проводять по завершенні великих розділів курсу наприкінці періоду навчання (семестру, року), вони мають переважно повторювальний та узагальнювальний характер і розраховані на більшу самостійність студентів, ніж фронтальні.

Лабораторні роботи з різних дисциплін мають певні особливості, які можуть бути враховані лише під час розроблення методик викладання відповідних дисциплін та методик керівництва лабораторними заняттями.

Одночасно із суто навчальними, що мають ілюстративний характер, проводять лабораторні заняття дослідницького характеру - навчально-дослідні. Завдання такої діяльності звичайно відповідають основному науковому напряму роботи кафедри, а деколи можуть бути складовою науково-дослідної роботи, яку здійснює кафедра.

Консультація. Їй належить особливе місце у структурі навчального процесу у вищій школі.

Консультації (лат. *consuitatio* - звернення за порадою) - поради, пояснення викладача студентам з будь-якого питання.

Проводять навчальну консультацію у формі співбесіди індивідуально чи з групами у позанавчальний час за певним графіком або у разі потреби - після вивчення розділу програми, у процесі вивчення і особливо під час підготовки до іспитів, написання курсових, дипломних робіт.

Оскільки обсяг навчальної інформації збільшується, а аудиторний час або містить ту саму кількість годин, або скорочується, виникає необхідність індивідуального й групового консультування студентів для кращого засвоєння ними нових знань і вироблення навичок культури навчальної праці. Складні, комплексні теми з окремих дисциплін іноді потребують і поточних консультацій.

Специфіка консультацій, як правило, полягає у добровільному відвідуванні їх студентами. Це також є формою особистого спілкування студента з викладачем. Оскільки час консультації обмежений, запитання викладачу мають бути чітко сформульовані з питань, які неналежно висвітлено в доступних студентам джерелах навчальної інформації, опорних питань і питань, що виникли під час самостійної роботи, тощо.

Педагогічна практика. Практична підготовка студентів здійснюється через навчальні та виробничі (педагогічні) практики. Практика забезпечує послідовність і безперервність формування умінь і навичок та професійне становлення майбутніх педагогів. Давня китайська мудрість говорить: "Розкажи мені - я забуду. Покажи мені - я запам'ятаю. Дай мені зробити - я навчуся". Педагогічна практика сприяє безпосередньому поєднанню і реалізації теоретичних знань, що отримують студенти у вищому навчальному закладі, з їх практичною діяльністю як учителів. Це дає змогу закріпити і поглибити знання теорії, а також набути умінь і навичок, необхідних для майбутньої самостійної роботи.

Педагогічна практика - форма професійного навчання у вищій школі, спрямована на практичне засвоєння майбутніми фахівцями закономірностей і принципів педагогічної діяльності, формування основних професійних умінь і переконань.

Види, тривалість і терміни проведення практики визначаються для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня з урахуванням специфіки спеціальностей і спеціалізацій. Студенти проходять такі види педагогічної практики: педагогічна практика студентів I-III курсів; літня педагогічна практика; навчально-виховна практика студентів IV-V курсів. Зміст практики та форми звітності визначаються Положенням про педагогічну практику студентів та програмами практик, розробленими кафедрами факультету та кафедрами педагогіки і психології університету.

Під час педагогічної практики студенти шляхом особистого досвіду роботи в школі оволодівають уміннями та навичками викладання свого предмета і виховання учнів, вчаться самостійно і творчо застосовувати знання, здобуті в процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, опановують сучасні методи і форми педагогічної діяльності, нові прогресивні технології навчання і виховання.

Чим активніші студенти, тим рівноправнішими учасниками навчального процесу у вищій школі вони себе вважають, тим кращі їх результати. Реалії сьогодення потребують, щоб навчання у ВНЗ було інтерактивним. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх студентів.

Інтерактивне (лат. Inter - між і actio - дія) навчання - співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де викладач і студент є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих і педагогічних ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем, вироблення спільної стратегії подолання складних ситуацій тощо. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, конструктивного творчого мислення; виробленню цінностей; створенню атмосфери співпраці, взаємодії; дає змогу майбутньому педагогу розвивати свої здібності, оскільки є своєрідним "перерозподілом активності" від викладача до студента.

Новою формою здобуття освіти, новим видом взаємодії між викладачами і студентами є також дистанційне навчання.

Дистанційне (лат. distantia - відстань) навчання - навчання за територіальної роз'єднаності викладача і студента, за якого всі чи переважна частина навчальних процедур здійснюються з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій.

За дистанційного навчання студент має змогу сам здобувати необхідні йому знання за допомогою інформаційних ресурсів: баз даних і знань; комп'ютерних, у т. ч. мультимедійних, навчальних і контролювальних систем; відео- і аудіозаписів, електронних бібліотек і, безперечно, традиційних посібників і підручників. Крім того, дистанційне навчання передбачає велику кількість завдань, розрахованих на самостійне опрацювання з можливістю отримання щоденних консультацій.

Взаємодія з віддаленими співрозмовниками розвиває у студентів універсальні вміння дистанційної діяльності, які не формуються за традиційного навчання (уміння користуватися електронною поштою, участь у телеконференціях, форумах тощо).

Використання різних форм і видів навчання сприяє формуванню високоосвічених, компетентних, мобільних, самоорганізованих, конкурентоспроможних фахівців, готових входити в глобалізований світ, відкрите інформаційне товариство.

4. Види та форми контролю.

За призначенням і характером контроль поділяють на попередній, поточний, періодичний, підсумковий, взаємоконтроль, самоконтроль.

Попередній контроль проводять, щоб визначити рівень підготовленості студентів на початку нового навчального року чи періоду. Результати цього контролю суттєво впливають на з'ясування початкової ситуації для подальшої організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, конкретизування, оптимізації та більш цілеспрямованого визначення його змістового компонента, обґрунтування послідовності опрацювання розділів і частин навчальних предметів, визначення основних методів, форм і засобів його проведення та ін.

Поточний контроль застосовують для перевірки і окремих студентів, і академічних груп, як правило, у повсякденній навчальній діяльності, насамперед, на планових заняттях. Педагог систематично спостерігає за навчальною роботою студентів, перевіряє рівень опанування програмного матеріалу, формування практичних навичок та вмінь, їхньої міцності, а також виставляє відповідні оцінки за уст відповіді, контрольні роботи, практичне виконання певних нормативів, передбачених збірниками нормативів і програмою навчальних дисциплін.

Поточний контроль має виховний характер, бо спрямований на стимулювання у студентів прагнення систематично самостійно працювати над навчальним матеріалом, підвищувати свій рівень знань, а також на вдосконалення педагогічної майстерності викладача.

Періодичний контроль має системний, плановий і цілеспрямований характер. Він полягає у визначенні рівня та обсягу оволодіння знаннями, навичками і вміннями наприкінці тижня, місяця, кварталу, півріччя, навчального року. Цей контроль здійснюють і у процесі планових занять (навчань), і в спеціально відведений резервний час.

Підсумковий контроль спрямовано на визначення рівня реалізації завдань, сформульованих у навчальних програмах, планах підготовки та в інших документах, які регламентують навчально-виховний процес. Він охоплює і теоретичну, і практичну підготовку студентів, проводять його, як правило, наприкінці зимового й літнього періодів навчання, під час спеціальних заходів перевірки.

Безумовно, існує встановлений порядок виконання контролю, який визначено директивами, наказами, спеціальними інструкціями, порадами й методичними вказівками.

У навчально-виховному процесі діє взаємоконтроль у формі порад, консультацій, обміну досвідом, допомоги найкращих студентів тим, які відстають у навчанні.

Важливим засобом контролю є самоконтроль, який реалізує на практиці принципи активності й свідомості, міцності знань, навичок і вмінь студентів.

Розрізняють дві форми самоконтролю: індивідуальна і групова. У разі індивідуальної форми контролю студент самостійно визначає ступінь опанування професійними знаннями, навичками та вміннями. Груповий самоконтроль передбачає оцінку власної навчальної діяльності та досягнутих успіхів, а також визначення недоліків, обґрунтування шляхів їх подолання.

До основних форм організації перевірки знань, навичок і вмінь, окрім самоконтролю, належать індивідуальна, фронтальна і групова перевірки.

Мета індивідуальної перевірки — визначити, на якому рівні кожен студент оволодів сукупністю знань, навичок і вмінь, розвитком професійних якостей, а також визначити основні недоліки й шляхи їх усунення.

Фронтальну перевірку застосовують, щоб за відносно короткий термін часу з'ясувати рівень опанування програмного матеріалу. Педагог готує з певної теми короткі запитання, які він задає студентам, і вимагає коротких відповідей на них з місця. Наприклад, фронтальна письмова робота.

Групова перевірка спрямована на з'ясування рівня колективних дій, злагодженості й згуртованості під час виконання завдань.

Інколи виправдовує себе комбінована перевірка - поєднання зазначених вище форм. Відповідно до цілей контролю, які визначають педагоги, для реалізації цих форм перевірки використовують певні методи.

Методи перевірки - це сукупність прийомів і способів педагогічної діагностики ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів забезпечувати повну й змістовну інформацію про перебіг дидактичного процесу у навчальних закладах та про його дієвість і результативність.

Основні методи перевірки успішності студентів у дидактичному процесі та визначення ефективності цього процесу, побічне спостереження, усне опитування, вправлення, програмований контроль, письмові роботи, дидактичні тести тощо.

За допомогою методу спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю студентів педагог докладно пізнає їх діяльність, ставлення, волю й бажання, з'ясовує нахили і здібності, успіхи, поведінку, можливості та способи дій у певних ситуаціях, визначає обсяг і глибину оволодіння професійними знаннями, рівень опанування відповідними навичками та вміннями, ступінь сформованості особистіших якостей, визначає недоліки й шляхи їх усунення тощо. Контрольне спостереження можна здійснити в будь-який час і на будь-яких заняттях.

Письмовий контроль забезпечує глибоку й всебічну перевірку опанування програмного матеріалу. За допомогою письмових робіт одночасно контролюють значну кількість студентів у різних галузях знань.

Цей метод досить об'єктивний, бо надає можливість порівняти знання різних студентів за допомогою стандартних запитань, виявити теоретичні знання, практичні навички та вміння, а також адекватне їх застосування для розв'язання конкретних професійних завдань. У результаті такого аналізу в педагога формується уявлення про кожного студентами, про його переваги та недоліки.

Об'єктивний і всебічний аналіз має надзвичайно сильний виховний та дидактичний вплив і на науково-педагогічного працівника, так і на інших студентів.

Ще одним методом перевірки є усне опитування. Його здійснюють за допомогою бесіди, оповідання студента, тлумачення певних теорій, ідей, поглядів професійних явищ тощо, їхня найбільша методична цінність - те, що вони забезпечують безпосередній живий контакт педагога з тими, хто навчається. В основі усного опитування - монологічна відповідь студента або бесіда. Цей метод, завдяки своїй специфіці й характеру застосування, використовують і щоденно на планових заняттях, і на різноманітних перевірках.

Під час опитування особливу увагу слід приділяти формуванню доброзичливої морально-психічної атмосфери в групі, яку опитують. Спочатку педагог чітко формулює запитання, і тільки після певної паузи (15 — 20 секунд) визначає студента, який має відповісти.

На вищу оцінку заслуговують студенти, які активно пропонують нестандартні шляхи розв'язання проблеми. Тільки тоді, коли студенти не спроможні дати правильну відповідь, потрібно спрямувати їхні обмірковування у правильне русло, уміло підказавши необхідний напрям пошуку правильної відповіді

Досить ефективним методом перевірки результатів навчання студентів є метод вправлення - практичні заняття, практикуми, практики тощо.

У дидактичній практиці дедалі частіше використовують дидактичні тести, які становлять стандартизований комплект завдань щодо певного навчального матеріалу, за допомогою яких визначають рівень його опанування. Тести дають змогу об'єктивно оцінювати рівень опанування теоретичних знань" практичних навичок та вмінь.

Щодо цілей навчання тести поділяють на чотири види:

- перевірки знань (фактів, понять, законів, теорій), тобто знання таких відомостей, які необхідно було раніше запам'ятати і тепер відтворити. Головне тут-репродукування знань;
- виявлення вмінь виконати певні розумові дії на основі здобутих знань. Вимагають уміння розв'язати типові завдання;
 - виявлення вмінь самостійно здійснити критичний аналіз вивченого матеріалу;
- визначення вмінь студентів творчо використовувати здобуті знання під час розв'язання нестандартних завдань.

Варто зазначити, що нині в українській педагогічній і психологічній літературі не існує узгодженого погляду на використання дидактичних тестів і у виявленні рівня опанування знань, навичок і вмінь, і для перевірки їх міцності, надійності.

У вищих навчальних закладах також починають застосовувати для контролю та оцінки знань студентів програмований контроль. У цьому широкі можливості дають комп'ютери, які забезпечують негайний зворотний зв'язок між відповіддю того, хто навчається, і запрограмованим навчальним матеріалом, дають змогу відразу отримати інформацію про рівень відповіді.

Висновок

Контроль як дидактичний засіб управління навчанням спрямований на забезпечення ефективності формування знань, умінь і навичок, використання їх на практиці, стимулювання навчальної діяльності студентів, формування у них прагнення до самоосвіти. Складовими контролю за навчальною діяльністю студентів є: перевірка (виявлення рівня знань, умінь і навичок); оцінювання (вимірювання рівня знань, умінь і навичок); облік (фіксація результатів у вигляді оцінок у журналі, заліковій книжці, екзаменаційній відомості).

Головною метою контролю є визначення якості засвоєння студентами навчального матеріалу, ступеня відповідності умінь і навичок цілям і завданням навчального предмета. Контроль виконує такі функції: освітню (навчальну); діагностичну; стимулюючу; розвивальну; управлінську (прогностично-методичну); виховну; оцінювальну; самооцінювальну.

Відповідно до місця у навчально-пізнавальній діяльності студентів виокремлюють міжсесійний і підсумковий контроль.

Міжсесійний контроль. Він полягає у контролюванні навчального процесу в період між сесіями. Йдеться про попередню, поточну і тематичну перевірку. Міжсесійний контроль сприяє забезпеченню ритмічної роботи студентів, виробленню в них уміння чітко аналізувати свою працю, дає змогу викладачеві своєчасно виявляти відстаючих і допомагати їм, організовувати індивідуальні творчі заняття для добре підготовлених студентів.

Підсумковий контроль. Він має на меті перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентів за тривалий період навчання – семестр, рік, на час завершення курсу навчання і спрямований на виявлення системи і структури знань студентів. Виокремлюють семестровий підсумковий контроль і державну атестацію.

Для ефективною перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю. Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки. Під час навчальних занять у вищому навчальному закладі використовують індивідуальну та фронтальну перевірки знань, умінь і навичок студентів, а також підсумкові форми контролю. Ефективність використання методів і форм контролю знань, умінь та навичок студентів залежить від їх вдалого вибору і включення в загальний процес навчання, а також їх умілого застосування педагогами. Вплив методів на студентів різноплановий. Тому необхідне збагачення методи-ки і засобів контролю за провідної ролі особистого спілкування викладача зі студентами.

Викладач повинен вдумливо і творчо підходити до використання критеріїв і норм оцінювання знань, умінь і навичок студентів. Він має керуватися науковими основами методики навчально-виховної роботи, уважно ставитись до кожного студента, враховуючи його нахили, інтереси і прагнення, виявляти високу принциповість і такт.

Отже, в даній роботі ми розглянули компоненти, функції та види контролю; охарактеризували основні методи і форми контролю успішності студентів; дослідили специфіку оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів; проаналізували використання модульного контролю в оцінюванні знань студентів.

5. Сучасні освітні технології та методи їх використання в навчальному процесі

Гуманістична спрямованість сучасної освіти полягає в постановці мети - розвинути людину, її особистісні якості, адже розвиток людини визначає розвиток суспільства. Нині актуальним є створення нових освітніх технологій, які мають сприяти загальному розвитку особистості, формуванню її світоглядної культури, індивідуального досвіду, творчості.

Сучасна психолого-педагогічна наука та практика використовують термін "інноваційна діяльність", який означає оновлення технології навчання та перебудову особистісних установок викладача.

Такою сучасною засадою є розуміння навчального процесу як діалогу особистостей - викладача й студента, які є суб'єктами процесу педагогічної дії. В рамках цієї системи оптимально поєднуються активізуючий та сугестопедичний методи навчання.

Проведені соціологічні дослідження різних форм і методів викладання свідчать, що засвоєння матеріалу лекції складає 20 %, лекції з використанням

наукових джерел підвищує даний показник до 30 %, лекція з використанням аудіовізуальних засобів дає 50 % умов інформації, дискусія - 70%, гра - 90 % [1].

На цій основі у навчальному процесі вищого навчального закладу (ВНЗ) активно використовуються діяльнісні методики, а також технології, спрямовані на візуалізацію інформації, методика укрупнення дидактичних одиниць, ігрові методики.

Найбільш емоційно привабливими і професійно необхідними в інноваційному навчанні є **імітаційні активні методи**, які поділяються на неігрові (аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи, індивідуальний тренаж) та ігрові (ділові ігри, розігрування ролей, ігрове проектування). Саме вони є найбільш суттєвими у професійній направленості навчального процесу юридичного ВНЗ, бо є важливим засобом орієнтування студента на такі цінності, як краще засвоєння майбутньої спеціальності, оволодіння професійною майстерністю, створення нових, більш цінних, алгоритмів діяльності.

Рівень сформованості концептуальної моделі навчання у більшості студентів не може забезпечити достатньо високого рівня активності в навчальній діяльності. По ряду предметів дуже низькі як оцінки **емоційної привабливості**, так і оцінки професійної необхідності цих предметів. За цих предметів пізнавальна активність студентів підмінюється системою зовнішнього впливу, що приводить до формального вивчення "аби здати". Отже, ефективність засвоєння цих предметів в професійному плані невисока.

Ось чому використання нетрадиційних методів викладання різних предметів у вищій школі є актуальним і раціональним одночасно.

В навчально-виховній системі традиційного ВНЗ існують певні **суперечності**, які істотно ускладнюють ситуацію впровадження сучасних освітніх технологій. Це суперечності:

- між орієнтацією на систему знань як основу підготовки фахівця високого рівня та його особистісним розвитком;
- між традиційним підходом до оцінки якості підготовки спеціаліста та соціальним оточенням сучасного освітнього простору;
- між потребою у впровадженні результативних освітніх технологій і недостатнім науково-методичним та психолого-організаційним супроводом їх розробки й поширення (включно з розвитком відповідних структур).

Розробка та впровадження сучасних освітніх технологій потребує нових підходів до управління, залучення до традиційної системи навчання і виховання принципово нових елементів, оскільки цей процес не зводиться лише до збільшення суми знань та розвитку професійної спрямованості майбутніх фахівців, а передбачає досягнення нової якості організації навчально-виховного процесу, урахування сучасних підходів до організації суб'єктів діяльності в процесі професійної підготовки.

Особливої актуальності в навчально-виховному процесі набуває створення розвивальної ситуації. Основним функціональним полем розвивальної ситуації у ВНЗ є аудиторні та практичні заняття, де взаємодіють викладач та студент.

Традиційний **об'єктно-орієнтовний** підхід до встановлення мети, змісту та методики навчання (коли для вивчення пропонуються, в основному, об'єкти та явища навколишнього світу, а не проблеми) показує низьку ефективність. Безумовно, без знань про окремі об'єкти та явища навколишнього світу не обійтись, але тільки цим обмежуватися не можна. Реальні життєві ситуації синкретичні, їх роз'єднання на окремі складові (об'єкти вивчення) доволі штучно. В житті людина зіштовхується не стільки з окремими об'єктами, скільки з проблемами - цілісними життєвими завданнями, розв'язання яких і складає зміст життєдіяльності.

Необхідність навчання вирішенню проблем стає особливо актуальною сьогодні, так як тенденції розвитку світової спільноти, в яку все в більшому ступені інтегрується українська освіта, характеризуються наступними ознаками:

- прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору;

- поява та ріст глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише за результатом співпраці в рамках міжнародного співтовариства, що потребує формування сучасного мислення у молодого покоління.

Протиріччя між об'єктно - та проблемно-орієнтованим навчанням не є виключно сучасними, але загострюються вони саме в періоди активного соціального розвитку, супроводжуються змінами потреб суб'єктів освітнього процесу. Це проходило, наприклад, в епоху промислової революції, коли найбільш важливою соціальною задачею була підготовка кваліфікованих робітників. В перші роки радянської влади в СРСР спроби впровадження проблемно-орієнтованого навчання („комплекс – проекти”, лабораторно - бригадний метод), навпроти, були припинені та замінені „типовими” програмами. Однак в повоєнні роки, коли розвиток радянського суспільства був підпорядкований завданням науково-технічного прогресу, традиційна освіта не мала можливості забезпечити необхідного рівня і якості інновацій. В цей час в школах вводяться факультативні курси, а в системі вищої освіти утворюється система „фізтехів” - елітних вузів та факультетів, де за оригінальними навчальними планами готували інженерів - дослідників.

Помітним явищем в педагогіці стала поява елементів **проблемного навчання** (ПН), яке і було призначено сприяти активізації пізнавальної діяльності студентів в індивідуалізації навчання. На жаль, на практиці, в рамках єдиного навчального плану і типових освітніх програм з усіх дисциплін, ПН не могло бути реалізовано в „чистому вигляді”, що вимагало суттєвої перебудови не тільки змісту, але й організації навчання. На практиці ПН реалізовувалося у вигляді проблемного викладання деяких окремих елементів навчального матеріалу, а також вирішення проблемних завдань, в основному, „сильними” студентами, а також на факультативах, олімпіадах, конкурсах.

Впровадження нових технологій в навчальний процес завжди вважалося прогресивним кроком і підвищувало мотивацію навчання. Сьогодні до інноваційних технологій можна віднести і використання комп'ютерних моделюючих систем, і впровадження ситуаційних, так званих, кейсових технологій, і вирішення фахових

задач за допомогою комплексного використання знань з загальноосвітніх та фахових дисциплін.

Впровадження сучасних інтерактивних методів навчання вимагає глибокого залучення студентів до навчального процесу.

Кейс-метод ґрунтується на принципах, які фактично змушують переглянути ролі викладача і студента. Зобов'язання викладача при застосуванні кейс-методу полягає в тому, щоб створити в навчальній аудиторії такі умови, які б дозволили розвинути у студентів вміння критично мислити, аналізувати, спонукати їх до того, щоб в процесі дискусії поділитися власними думками, ідеями, знаннями та досвідом. Зобов'язання студента полягає в тому, щоб збагачуючи своєю творчою енергією навчальний процес, прийняти на себе частку відповідальності за його результативність. При цьому студенти повинні усвідомлювати, що викладач знаходиться в аудиторії для того, щоб допомогти їм, і вони мають скористатися цим у повній мірі, проте основна відповідальність за те, чому вони навчилися, лежить на них.

Одним з ключових сучасних методів викладання дисципліни безпека життєдіяльності є ситуаційний метод навчання, тому що мова йде про реальні ситуації, а не такі які були придумані в аудиторії. Відмінність кейс-методу від традиційних засобів засвоєння знань полягає у специфічному навчальному ефекті, до якого він повинен привести.

Завданням кейс-методу є не просто передача знань, а навчання студентів здатності справлятися з такими унікальними та нестандартними ситуаціями, які вимагають знань з багатьох наук, які, як правило, виникають в реальній установі чи підприємстві і вимагають вирішення таких проблем, що реально виникли чи можуть виникнути і потребують прийняття управлінського системного рішення.

Використання цього інтерактивного освітнього методу, що вимагає активної індивідуальної участі студентів і не передбачає єдиної „правильної“ відповіді, є дуже природним для суспільства з невеликою владною дистанцією, домінуючими цінностями індивідуалізму і слабким прагненням уникнути невизначеності.

Кейсів метод є дуже ефективним у розвитку навичок ідентифікації фахових проблем, систематизації і аналізу викладених фактів та розробки альтернативних рішень. Творче і аналітичне мислення стає необхідною рисою сучасного правознавця за умов зростання конкуренції.

В найбільш загальному вигляді процес розробки будь-якого кейсу може бути представлений як такий, що передбачає проходження наступних етапів: підготовка загального плану кейсу; проведення досліджень, необхідних для підготовки кейсу; написання вихідного варіанту кейсу; обговорення кейсу з фахівцями і редагування; підготовка нотаток для викладачів щодо того, яким чином доцільно презентувати кейс; презентація кейсу в навчальній аудиторії і редагування як самого тексту, так і нотаток для викладачів, якщо це є необхідним; розповсюдження кейсу.

Індивідуальний аналіз кейсу і його обговорення в групі дають набагато більші можливості для розвитку фахової майстерності, ніж заучування підручника чи конспекту лекцій.

Даючи студентам завдання у формі кейсів, ми відкриваємо їм значно більшу можливість поділитися своїми знаннями, досвідом і уявленнями, тобто навчитися не тільки у викладача, а й один у одного. Такий метод піднімає впевненість студентів у собі, у своїх здібностях. Студенти активно вчаться слухати один одного і точніше висловлювати свої думки.

В умовах глобалізації економіки кейсів метод допоможе краще розуміти психологію наших іноземних партнерів, для яких цей метод складає основу їх вищої освіти.

Навички, які формуються при застосуванні кейс-методу: спостереження, відбір даних, ідентифікація проблеми, розробка щодо прийняття альтернативних рішень, спілкування, мотивація.

Таким чином, світовий досвід підготовки фахівців у вищій школі доводить, що найголовнішою навичкою, яку здобуває студент під час навчання, **є вміння під професійним кутом зору сприймати будь-яку наочну, вербальну інформацію, самостійно осмислювати, приймати рішення, оцінюючи його можливі наслідки, визначати оптимальні шляхи реалізації цього рішення.**

Тобто, з погляду на основи своєї навчальної підготовки, спеціаліст оцінює, яким саме чином сформувався його професійне мислення, розвинулись аналітичні здібності, здатність до формалізації уявлень, понять, до наукової абстракції.

Сучасна освіта повинна вирішувати **подвійне завдання:**

- по перше, забезпечити загальний розвиток, який спрямований на формування інтелектуальних, естетичних, духовно-творчих, моральних, психофізичних якостей людини;

- по друге, сприяти професійному розвитку, який передбачає наявність загальних здібностей для вирішення спеціальних завдань.

Для успішної побудови методики навчання слід спиратися на такі компоненти як: індивідуальні здібності студентів; здатність викладачів до ефективного впровадження сучасних освітніх технологій; дидактична орієнтація на вироблення позитивно мотивованого ставлення студентів до нового; тести оцінки результатів діяльності; аналіз схеми управління впровадженням сучасних освітніх технологій.

Сучасна освітня технологія у ВНЗ - це науково-обґрунтована і унормована за метою підготовки спеціалістів, змістом освіти, місцем та терміном навчання система форм, методів, засобів і процедур, що використовуються для організації та здійснення спільної навчальної діяльності тих, хто навчає, та тих, хто навчається.

Сучасні освітні технології сприяють **підвищенню ефективності** діяльності ВНЗ за умов:

- їх науковості (включно з психологічною обґрунтованістю самих освітніх технологій);

- дотримання принципу безпосередньої взаємодії, делегування повноважень лінійного керівника (викладача) функціональному (студенту), посилення вимог до навчальних матеріалів, розширення психологічного поля динамічних процесів в оволодінні інформацією;

- володіння викладачами активними методами навчання, позитивною мотивацією до підвищення професіоналізму студентів у процесі активного навчання.

Професійне становлення студентів у ВНЗ залежить від рівня розвитку їх пізнавальних властивостей, зокрема таких як: наполегливість, інтернальність, емоційна стійкість. Величезний вплив на професійне становлення студентів у ВНЗ здійснюють їх професійна спрямованість, значимість навчальної задачі і власна активність.

В сучасних освітніх технологіях інноваційні процеси носять дискретний, циклічний характер, тісно пов'язаний з життєвим циклом нововведення, та залежать від дії низки чинників, серед яких головними є:

- готовність студентів до сприяння сучасних освітніх технологій та позитивна мотивація навчальної діяльності в цій ситуації;
- готовність викладачів і студентів до творчої діяльності;
- оптимальний психологічний клімат освітнього процесу та майстерність педагогів;
- врахування аспектів управління вищим навчальним закладом.

Недоліками діяльності ВНЗ в сучасних умовах є:

- недостатні психолого - педагогічна інформація та характеристики на студентів, які щойно вступили до ВНЗ;
- недостатнє вистежування особистісного змінювання студентів за етапами навчання та оволодіння ними професійними навичками;
- відсутність даних про рівень готовності педагогів до впровадження сучасних освітніх технологій в навчально-виховний процес.

Таким чином, переорієнтація функціонального змісту навчально-виховного процесу сприяє концентрації функцій освітньої діяльності на досягнення ідеальної мети. Виходячи з вище викладеного зроблено такі **висновки**:

1. Найбільш оптимальні динамічні процеси у освітній діяльності в умовах сьогодення можуть бути реалізовані за такої організації навчально – виховного процесу, яка ґрунтується на формуванні організаційно - психологічного клімату, створенні ситуації освітніх технологій.

2. Педагогічна діяльність має бути чіткіше зорієнтована щодо її кінцевого результату. Порівняння цього результату з поставленою метою дозволить визначити ступінь розробленості моделі, ефективність запропонованого комплексу засобів реалізації мети. Близькою метою може бути формування загальної культури, достатнього та професійного рівня молодого фахівця, віддаленою - формування професійної майстерності.

3. Запланований результат можна одержати лише за умови системного підходу до процесу впровадження сучасних освітніх технологій підготовки спеціалістів у вищому навчальному закладі.

4. Деякі уміння в галузі оргуправлінської діяльності у студентів, які виконують різноманітні рольові функції, можна сформулювати, поступово переходячи з початкового етапу навчання до подальшого набуття спеціальних навичок на заняттях із спеціальних предметів, практичних заняттях та ін.

5. За наявності впливу психологічних чинників сучасних освітніх технологій, самооцінки і самоконтролю індивідів зростає міра узгодженості дій навчальної групи, що спрямовує суб'єктну активність кожного учасника освітнього процесу. Безперервність паритетної соціальної взаємодії за умов модульно - розвивального навчання сприяє становленню позитивної "Я - концепції" особистостей викладача та студентів.

Контрольні запитання та завдання:

1. Загальні засади побудови системи вищої освіти в Україні
2. Напрями вдосконалення вищої освіти і Болонський процес
3. Структура системи вищої освіти в Україні
4. Управління вищою освітою
5. Ступеневість вищої освіти
6. Нормативні документи, що визначають зміст вищої освіти
7. Навчальний план, навчальна програма і підручник вищої освіти
8. Лекції, методика їх підготовки і проведення
9. Семінарське заняття, методика його підготовки і проведення
10. Практичне заняття, методика його підготовки і проведення
11. Лабораторне заняття, методика його підготовки і проведення
12. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як форми організації навчання
13. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів
14. Науково-дослідна робота студентів
15. Навчальна і виробнича практика студентів
16. Особливості методів навчання у вищому навчальному закладі
16. Засоби навчання у вищій школі
17. Диференційоване навчання у вищій школі
18. Проблемне навчання у вищій школі
19. Інформаційні технології навчання
20. Кредитно-модульна система організації навчального процесу
21. Особистісно орієнтоване навчання у вищій школі
22. Компоненти, функції і види контролю
23. Методи і форми контролю успішності студентів
24. Оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів
25. Що таке контроль?
26. У чому мета педагогічного контролю?
27. Яку функції контролю?
28. Проаналізуйте принципи організації педагогічного контролю.
29. Охарактеризуйте види контролю.
30. Назвіть методи контролю.
31. Охарактеризуйте форми організації контролю.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» // <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> //електронний ресурс//.
2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник / Фіцула Михайло Миколайович. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.
3. Нетрадиционные методы преподавания социологии: Учебно-методическое пособие для преподавателей социологических дисциплин / Под, ред. И. Д. Ковалевой. - Харьков, ХГУ. 1997.- 243 с.
4. Хилькевич А.П. Решение проблем в жизни, науке и технике. – М.: Наука, 1999
5. Воркут Т.А. Роль кейс-методу в підготовці фахівців з логістики: Аналіз світового досвіду // Ринок послуг комплексних транспортних систем та прикладні проблеми логістики. – Київ, 2000. – С.55-61.
6. Безпека життєдіяльності. Всеукраїнський науково-популярний журнал.
7. Надзвичайна ситуація. Журнал. Центральне видання Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків.